

Βασικό Κείμενο

Μέρος Α΄

Από το αίμα των θεών στο αίμα των ανθρώπων

(Διασκευή επιστημονικού άρθρου Blood and blood-associated symbols beyond medicine and transfusion: far more complex than first appears)

Στο διάσημο πια intro του Game of Thrones το αίμα φαίνεται να κινεί τις τύχες των βασιλείων του Westeros και...όχι μόνο. Ήδη από τα προϊστορικά χρόνια, το φαντασιακό των ανθρώπων είχε συνδέσει το αίμα με τον θάνατο, αλλά και τη συγγένεια. Οι σταγόνες του αίματος των θεών δημιουργούσαν απογόνους, αλλά και φυσικά τοπία (σύμφωνα με το μύθο τα νησιά που αποτελούν την Ιαπωνία δημιουργήθηκαν από σταγόνες θεϊκού αίματος που έσταξαν από ξίφος). Για τους ίδιους θεούς το αίμα είχε την αξία της θυσίας, ακόμα και της τροφής. Στους Αζτέκους η θυσία ανθρωπίνου αίματος θεωρούνταν απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορεί ο Ήλιος να ολοκληρώσει τη διαδρομή του στον ουρανό.

Η μεγάλη αλλαγή έρχεται με τις «Αβρααμικές» θρησκείες (Ιουδαϊσμό, Χριστιανισμό και το Ισλάμ). Εκεί, η «Γένεση» του ανθρωπίνου είδους δεν γίνεται μέσω αίματος και, επομένως, το αίμα δεν προορίζεται να θρέψει τον Θεό. Και σε αυτές τις παραδόσεις βέβαια, το αίμα παραμένει σημαντικό σε συγκλονιστικές στιγμές όπως η θυσία του Αβραάμ, αλλά και στην ιστορία της Εξόδου των Εβραίων από την Αίγυπτο. Σταδιακά –όπως ήταν φυσικό– οι απαγορεύσεις που σχετίζονται με το αίμα αυξήθηκαν, μέχρι το πραγματικά συγκλονιστικό plottwist της θυσίας του αίματος ενός θεού πια για τους ανθρώπους. Το αίμα του Χριστού παραμένει μέχρι σήμερα πιθανότατα ο πιο ενεργός και επιδραστικός συμβολισμός του αίματος.

Ο «ιερός» του χαρακτήρας παρέμενε αδιαφιλονίκητος για αιώνες, μέχρι που ευγενείς στην Ευρώπη άρχισαν να αναμειγνύουν χριστιανικά με παγανιστικά στοιχεία αναζητώντας τη διαφοροποίηση μεταξύ τους, αλλά και τη σύνδεση με τις παραδόσεις των υποτελών τους. Και φυσικά όχι οποιεσδήποτε παραδόσεις. Προτιμούσαν σταθερά εκείνες που μπορούσαν να μεταφραστούν σε εξουσία. Κι όσο πιο μυστηριακές ήταν οι καταβολές αυτής της εξουσίας, τόσο λιγότερο μπορούσαν να αμφισβητηθούν. Το πιο εμπορικό παράδειγμα είναι η Στρογγυλή Τράπεζα του Βασιλιά Αρθούρου (παρέπεμπε σε κελτικές τελετουργίες) και η αναζήτηση του Αγίου Δισκότηρου (υποτίθεται ότι είχε δεχτεί σταγόνες του θείου Αίματος). Ακόμα περισσότερες αφηγήσεις μυστικών τελετουργιών αποδίδονται σε θρησκευτικές και/ή στρατιωτικές αιρέσεις (όπως οι Ναΐτες) που ήκμασαν μετά την επιστροφή από τις Σταυροφορίες, αφηγήσεις συχνά τόσο σκοτεινές, ώστε να επαναφέρουν το μυστικιστικό χαρακτήρα του αίματος «εκτός» χριστιανικού παραδείγματος σε τελετές μαύρης μαγείας και ανθρωποθυσιών. Η ζωοποιητική δύναμη του αίματος άλλωστε δεν περιοριζόταν στον Χριστιανισμό. Ήταν διαχρονικά στοιχείο παγανιστικών πεποιθήσεων. Η

κόμισσα Erzsébet Báthory (1560-1614) κατηγορήθηκε ότι αιμορραγούσε νεαρές παρθένες για να κερδίσει την αθανασία κάνοντας μπάνιο στο αίμα τους (προωθώντας ταυτόχρονα το θρύλο του Δράκουλα στα Καρπάθια). Τέτοιες ιστορίες εμφανίστηκαν σχεδόν σε κάθε πολιτισμό, από την αρχαία Κίνα έως τη μεσαιωνική Ιταλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Ρωσία.

Σε άλλα μεταφυσικά περιβάλλοντα αντί για αθανασία, το αίμα εξασφάλιζε εξουσία – σχεδόν εξίσου δελεαστικό για ορισμένους. Σε τελετουργίες Βουντού σε Αφρική και Νότια Αμερική, όποιος ελέγχει το αίμα ενός ανθρώπου αποκτά απόλυτο έλεγχο και στη ζωή του. Και στον χριστιανικό κόσμο, στην κατακερματισμένη Ευρώπη του ύστερου Μεσαίωνα, πολλοί ηγεμόνες νομιμοποιούσαν την εξουσία τους «διαφημίζοντας» - και συχνά εκθέτοντας- τη συλλογή λειψάνων που διέθεταν. Και πάλι η επίκληση του αίματος ενός αγίου ή μιας αγίας εξασφάλιζε την υπακοή όσων δεν ήθελαν να προκαλέσουν τις τρομερές συνέπειες της απειθαρχίας προς το «ιερό».

Κάπως έτσι, φτάνουμε στη μεγάλη αλλαγή του 17ου αιώνα, όταν το αίμα θεωρήθηκε ως φυσικό αντικείμενο -για ιατρικούς λόγους- για πρώτη φορά. Το αίμα κυκλοφορούσε (Harvey, 1628), ήταν ορατό στο μικροσκόπιο (Van Loowenhoeke, 1674), βοηθούσε στη διάχυση φαρμάκων και μπορούσε ακόμη και να μεταγγιστεί. Η διαδικασία απομυθοποίησής του είχε ξεκινήσει. Αρχικά, αίμα από αθώα και αγνά ζώα (πρόβατα και μοσχάρια) εγχύθηκε στους ανθρώπους, πριν από τη μετάγγιση από άνθρωπο σε άνθρωπο. Επόμενο βήμα ήταν η απομυθοποίηση του «γαλάζιου» αίματος, η αμφισβήτηση της θείας καταγωγής των μοναρχών στην Ευρώπη. Διάσημες «επιτυχημένες» δοκιμές αυτής της αμφισβήτησης στοίχησαν στο βασιλιά Κάρολο Α' και τον βασιλιά Λουδοβίκο ΙΣΤ' τον αποκεφαλισμό τους στο Λονδίνο το 1649 και στο Παρίσι το 1793, αντίστοιχα.

Η εντυπωσιακή συνέχεια της απο-ιεροποίησης του αίματος ήρθε το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, με τα έργα των Paster, Von Behring και αρκετών άλλων, που χρησιμοποίησαν το αίμα ως υλικό, και -ίσως το κυριότερο- με τις θεμελιώδεις ανακαλύψεις του Claude Bernard, ο οποίος ανέλυσε και περιέγραψε τη χημεία του αίματος. Το αίμα είχε αρχίσει να γίνεται ένα ακόμα.. υγρό. Την ίδια περίοδο ακόμα και οι αντιμαχόμενες ιδεολογίες του καπιταλισμού και του μαρξισμού σε αυτό φαινόταν να συμφωνούν. Οι θεϊκές διαστάσεις του αίματος ήταν πια ξεπερασμένες.

Η μεταφυσική ιδέα του αίματος όμως δεν ήταν έτοιμη να παραδοθεί. Πέρα από το χριστιανικό κόσμο που συνέχιζε να νοσηματοδοτεί τη ζωή του με την εικόνα της υπέρτατης θυσίας του Ιησού, αντιστάθηκαν κι άλλοι για να αντιμετωπίσουν το φόβο ενός καθαρά υλιστικού κόσμου. Η επιτυχία συγγραφέων τρόμου, όπως ο Bram Stoker (Δράκουλας) και ο Edgar Allan Poe, απέδειξε ότι πολλοί άνθρωποι συμφωνούσαν μαζί τους. Ο Poe μάλιστα, όρισε τη λέξη αίμα ως «η υπέρτατη λέξη, ο βασιλιάς των λέξεων, πάντα πλούσιος σε μυστήριο, σε γοητεία, σε βάσανα και σε τρόμο» (Arthur Gordon Pym). Η Ευρώπη γοητεύτηκε με τις ιστορίες του Τζακ του Αντεροβγάλτη και στη συνέχεια με τους

θρύλους των βαμπίρ. Αλλά και ο κινηματογράφος του τρόμου (που υπήρχε από τις αρχές της 7ης τέχνης) ακολούθησε μια εντυπωσιακή διαδρομή μέχρι σήμερα –παγκόσμιες επιτυχίες όπως το *Twilight* το αποδεικνύουν περίτρανα. Σε κάποιες περιπτώσεις έγινε ακόμη και συνεργάτης της αιμοδοσίας. Η σειρά *Saw* διαφημίζεται ως «υπέρ της αιμοδοσίας» με χαρακτηριστικό παράδειγμα την καμπάνια του 2004 με τίτλο “Give ‘til it hurts!”. Άλλες ταινίες πάλι, υποστήριξαν ως απόλυτη θεραπεία τη μετάγγιση. Ακόμα και τέρατα μπορούσαν να επιστρέψουν στην προηγούμενη ανθρωπιά τους με τη μετάγγιση του κατάλληλου αίματος.

Ούτε κι αυτή η εντυπωσιακή επιστημονική πρόοδος των τελευταίων δεκαετιών ωστόσο δεν κατάφερε να εξαλείψει την πίστη σε ανεξήγητα φαινόμενα σε σχέση με το αίμα. Συνέχισαν ακόμα και στον 20^ο –και τον 21^ο-αιώνα άνθρωποι να αρνούνται τη λήψη αίματος, όχι τόσο για πιθανά παθογενή αίτια, αλλά από φόβο για την πνευματικότητά του, τον κίνδυνο κατάρασης (μαύρη μαγεία) ή –όπως συναντάται συχνά στις αφρικανικές κοινωνίες- τον κίνδυνο απώλειας της σεξουαλικής ισχύος, αλλά και της μετάδοσης «προσωπικών αδυναμιών». Αντίστροφα, στη Βόρεια Ινδία, οι ψυχαναγκαστικοί αιμοδότες πιστεύουν ότι το αίμα που δωρίζουν μεταφέρει πνευματικές αξίες ικανές να προσηλυτίσουν στη δική τους πίστη τους όσους δέχονται το αίμα τους.

Σήμερα αυτή η μάχη μεταξύ της υλικής και ψυχολογικής/πνευματικής αξίας του αίματος, έχει και μια νέα διάσταση. Το αίμα φαίνεται να μπαίνει σε μια παραγωγική διαδικασία. Η αύξηση της ζήτησης (ειδικά για τα παράγωγά του στο πλάσμα) από κοινού με τον κίνδυνο έλλειψης, συνηγορούν στο να θεωρηθεί και το αίμα «αγαθό», που δε διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο εμπόρευμα, κινούμενο κάπου ανάμεσα στην υλικότητα και την πνευματικότητα.

Σήμερα η κάμερα στρέφεται σε μας και απευθύνει ένα κρίσιμο ερώτημα όσο κι αν δυσκολευόμαστε να το αναγνωρίσουμε ως τέτοιο. Ποια σημασία δίνουμε εμείς στο αίμα;

Βιβλιογραφία

Olivier Garraud, J.-J. L. (2014). Blood and blood-associated symbols beyond medicine and transfusion: far more complex than first appears. *Blood Transfus.*, 14-21.

Βασικό Κείμενο

Μέρος Β΄

Κάθε απάντηση της ζωής μας, τουλάχιστον κάθε σημαντική απάντηση, σχετίζεται με το ποιοι είμαστε, είναι με άλλα λόγια ζήτημα ταυτότητας. Αντίστοιχα, η ερώτηση «Ποια σημασία δίνουμε εμείς στο αίμα;», έχει περισσότερο νόημα να μεταγραφεί στο αν ο τρόπος που σκεφτόμαστε για το αίμα λέει κάτι για το ποιοι

είμαστε. Βιο-ιατρικά το αίμα μάς κατατάσσει σε ομάδες ανάλογα με τον τύπο του, στατιστικά είναι ένα υλικό που κατά πάσα πιθανότητα (75%) θα χρειαστούμε κάποια στιγμή στη ζωή μας. Το πρώτο είναι πραγματικότητα, το δεύτερο πιθανότητα. Κανένα από τα δύο δεν συνιστά ταυτότητα.

Κι αυτό γιατί μια ταυτότητα έχει άλλα συστατικά. Στη δική μας περίπτωση - ανάμεσα σε πολλές άλλες συνταγές- τρία. Μια ταυτότητα συχνά μας τοποθετεί εντός μιας ομάδας, μιας **κοινότητας** ανθρώπων, και εξελίσσεται θετικά με δύο προϋποθέσεις, την **ελεύθερη επιλογή** μας να ενταχθούμε στην κοινότητα και την ανατροφοδότηση με βαθιά ανθρώπινες **εμπειρίες** εντός της που γίνονται **κοινές**.

Το ερώτημα, λοιπόν, αλλάζει: **Μπορεί το «εθελοντής αιμοδότης» να γίνει ταυτότητα;**

Η κοινότητα του αίματος

Το αίμα είχε πάντα την ιδιότητα να ορίζει το «δικό» μας. Το αίμα των ηρώων στο πεδίο της μάχης ήταν πάντα μια υπενθύμιση της πατρίδας που αυτοί υπερασπίζονταν, το αίμα των μαρτύρων ο τρόπος μίμησης της θυσίας του Χριστού και «σπόρος της Εκκλησίας». Το αίμα των οπαδών, οι νεκροί του κόμματος θέτουν το πρότυπο για τους «δικούς» μας , και ταυτόχρονα ορίζουν τους Άλλους, τους έξω. Το αίμα έχει ακόμα τη δύναμη να περιγράφει τον οικείο χώρο και να μας «ασφαλίζει» από τους επικίνδυνους ξένους. Για την αναγνώριση του οικείου χώρου μάλιστα υψώνονται σημαίες, συχνά «ματωμένες» (στο 70% των αναγνωρισμένων εθνικών σημαιών υπάρχει το κόκκινο χρώμα, και σε περισσότερες από τις μισές από αυτές το κόκκινο συνδέεται με το αίμα). Με την αιμοδοσία η αφήγηση για το αίμα αλλάζει. Δεν είναι πια μια κόκκινη γραμμή ορίων, αλλά συνδέσεων, όπως θα έπρεπε να είναι.

Κάτω από τη σημαία της αιμοδοσίας ζει η κοινότητα των ανθρώπων, χωρίς κρατικούς, ταξικούς, οικονομικούς, θρησκευτικούς ή άλλους διαχωρισμούς. Όσο δεν θα υπάρχει άνθρωπος χωρίς αίμα, όλοι θα είναι μέλη της. Για αυτή την κοινότητα ήρωες-προστάτες γίνονται οι αιμοδότες. Η μάχη τους είναι η μάχη για τη ζωή, κι είναι μάχη χωρίς αμφιβολία για την έκβασή της. Είναι μάχη που την κερδίζουμε κάθε φορά που αναλαμβάνουμε την ευθύνη να τη δώσουμε. Τόσο πολύτιμο και δυνατό είναι το δώρο που κουβαλάμε και μας ενώνει. Πολύτιμο και δυνατό σαν θαύμα που περιμένει το ναι μας.

Ελεύθερη επιλογή

Χωρίς αυτό το ΝΑΙ το θαύμα αναβάλλεται. Κάποτε το αίμα χρησιμοποιούνταν για να επιβεβαιώσει την εξουσία κάποιου. Σήμερα το αίμα των εθελοντών προσφέρεται, χωρίς να επιβάλλεται. Είναι μια κίνηση ελευθερίας και αξιοπρέπειας. Είναι «αντάρτικο» προσφοράς σε ένα κόσμο συναλλαγών. Το πιθανότερο είναι πως κανείς δε θα μας σφίξει το χέρι με βουρκωμένα μάτια. Δε θα υπάρξει συγκινητικό βίντεο. Δε θα παίζει κάποιο δραματικό soundtrack την ώρα που θα σηκώνουμε τα μανίκια μας. Μπορεί να έρθει η ανάγκη στην πόρτα μας, αλλά τις περισσότερες φορές εμείς θα ορίσουμε το ξυπνητήρι της συνείδησής μας. Και θα επιλέξουμε τη ζωή.

Ανάμεσα σε γενέθλια, επετείους, ονομαστικές γιορτές, στο συναισθηματικό καλεντάρι της χρονιάς, γιατί να μην επιλέγουμε μια ή δυο φορές τη γιορτή της ζωής, τα γενέθλια μιας νέας ευκαιρίας για θεραπεία, το πάρτυ για ένα καινούριο ξεκίνημα που εξασφάλισε σε κάποιον το αίμα μας; Κάποιον συνήθως άγνωστο.

Είναι ελεύθερη επιλογή μας, επίσης, να δωρίσουμε χρόνο. Και φυσικά δεν αναφέρομαι στα 30, 45 ή 10 λεπτά που θα χρειαστούν με ή χωρίς μετακινήσεις. Αναφέρομαι στον χρόνο που αποφασίζουμε να φτιάξουμε, στο χώρο που δίνουμε στη σκέψη μας, στη δύναμη να μην το αμελήσουμε την ώρα που τίποτα δεν μας υποχρεώνει να το κάνουμε.

Κοινή εμπειρία

Γι' αυτό είναι πολύτιμο το μοίρασμα της εμπειρίας, εκείνο που δικαιώνει την ταυτότητά μας όχι θεωρητικά, αλλά βιωματικά. Η γεύση της αλληλεγγύης, στο ετήσιο κάλεσμα ενός συλλόγου, στη συνάντηση με τον άγνωστο αιμοδότη απέναντί μας, στη συζήτηση που γίνεται ιστορία για κάποια «ο Θεός να την έχει καλά που έτρεξε». Από τον James Blundell που ήδη το 1818 είχε αντιληφθεί τη σημασία της συμβατότητας του αίματος, μέχρι την επιβεβαίωση που προσέφερε η ανακάλυψη των ομάδων αίματος A, B, AB, και O από τον Karl Landsteiner το 1901 και την πρώτη οργανωμένη τράπεζα αίματος το 1930 στο Λένινγκραντ, έχει περάσει πολύς καιρός. Η έννοια της συμβατότητας είναι όμως παρούσα και γεμάτη αισιοδοξία. Για όλους μας υπάρχουν άνθρωποι που είναι ο.. τύπος μας. Πόσο παρήγορο ακούγεται αυτό σε μια εποχή καλπάζουσας κατάθλιψης. Σε μια εποχή έλλειψης εμπιστοσύνης, η ταυτότητα του αιμοδότη μοιράζεται τη δύναμη της πίστης. Οι αιμοδότες πιστεύουν γιατί εμπιστεύονται βιωματικά τη μεγάλη αλήθεια ότι οι ζωές των ανθρώπων, οι ζωές μας, είναι περισσότερο συνδεδεμένες μεταξύ τους από όσο νομίζουμε. Κι αυτό είναι ελπίδα.

Επίλογος

Υπάρχει ένας τύπος αίματος μη συμβατός με την ουσία της ύπαρξής μας: είναι το αίμα που κυλάει και νομίζουμε ότι το ακούμε να ζητά εκδίκηση εγκλωβισμένοι στις ψυχώσεις μας, το αίμα που «επιστημονικά» κατοχυρώνει διακρίσεις, το αίμα των «εχθρών» που φαντασιωνόμαστε να μας δοξάζει, το αίμα που απολαμβάνουμε κινηματογραφικά να χύνεται ικανοποιώντας μια επιθυμία τρόμου, για να ζήσουμε κάτι δυνατό, ανακουφισμένοι πάντα στο τέλος με τη διαπίστωση ότι δεν ήταν το δικό μας.

Υπάρχει όμως και το πραγματικό αίμα, το δικό μας. Που κυλά θυμίζοντάς μας ότι είμαστε σώματα, φθαρτά. Αυτό το εκπληκτικό αίμα που βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση, ακολουθώντας τους κανόνες του λεξικού του σύμπαντος, εκεί που η κίνηση είναι συνώνυμο της ζωής. Ίσως γι' αυτό όταν περπατάμε προς ένα κέντρο αιμοδοσίας, νομίζω πως συντονιζόμαστε –θα ακουστεί υπερβολικό, το ξέρω– με την κίνηση των πλανητών. Μπαίνουμε σε ένα ασύλληπτα περίπλοκο μηχανισμό λειτουργίας της ζωής και γινόμαστε ζωή. Κι αυτή η πολύτιμη ζωή μέσα μας, ταξιδεύει και μοιράζεται και γίνεται ξανά κίνηση, και γίνεται περισσότερη ζωή (κάθε

αιμοληψία μπορεί να προσφέρει συστατικά του αίματος σε περισσότερους από έναν ανθρώπους).

Είναι μεγάλη κίνηση το άπλωμα των χεριών μας. Και ίσως σε κάποιους μοιάζει ρομαντικό, στα δικά μου μάτια φαίνεται απόλυτα ρεαλιστικό. Ο γιαπωνέζικος μύθος της αόρατης κόκκινης κλωστής που συνδέει τη μοίρα των ανθρώπων είναι η αιμοδοσία, είναι μια γραμμή άμυνας της ανθρωπιάς που πρέπει να δυναμώσει.

Αν το αίμα κινεί την ιστορία, γιατί να μη διαλέξουμε την κατεύθυνση της ροής του εμείς, μια γενιά νέων, συνειδητών εθελοντών αιμοδοτών που για πρώτη φορά στην εκπληκτική ιστορία αυτής της χώρας «θα το έχουν μάθει στο σχολείο»; Κι ας είναι αυτή η ροή από άνθρωπο σε άνθρωπο για τη ζωή...

Υστερόγραφο για όσους κουβαλάνε την ερώτηση: «Κι αν για λόγους υγείας δεν μπορώ να δώσω αίμα;»

Μπορείς να μοιράζεσαι κάτι εξίσου πολύτιμο και αναγκαίο, ΟΥΣΙΟΝ αυθεντικό καρδιακό καϋμό της επιθυμίας να δώσεις. Κάθε σου λέξη, κάθε βλέμμα που θα μοιράζεται αυτό τον καϋμό θα γίνεται έμπνευση για κάποιον/α να αιμοδοτήσει. Μια εικόνα, ένα βίντεο, μια εικαστική δημιουργία, μια αφίσα είναι τρόποι να δυναμώσεις την κοινότητα των ανθρώπων. Η συντροφιά στον φίλο που αιμοδοτεί είναι τρόπος. Ο κόπος να λειτουργήσει ο αιμοδοτικός σύλλογος, τα τηλέφωνα σε μια ώρα ανάγκης είναι τρόποι. Το «αίμα της καρδιάς» σου μεταγγίζεις με όλα αυτά.

*Ζαχαρίας Σπανός
Ιστορικός - Εκπαιδευτικός*